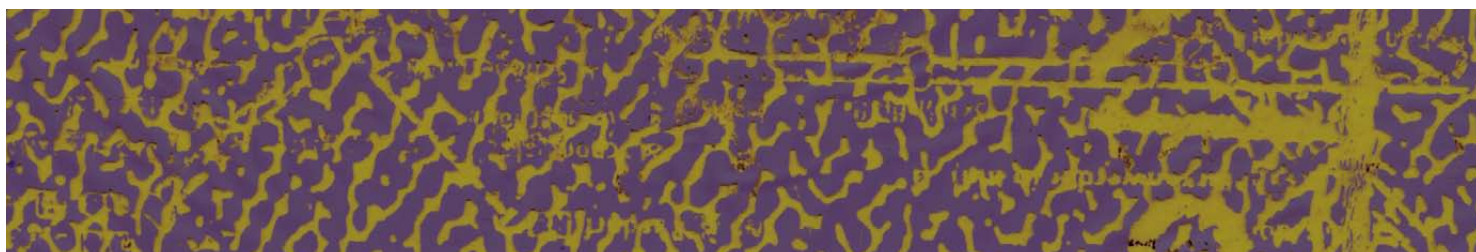

Idéhefte

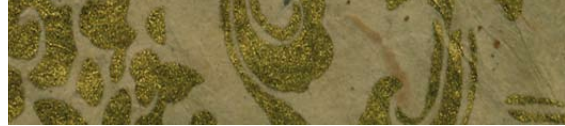
Språklig og kulturelt mangfold – en ressurs i opplæringen

Innhold

Språklig og kulturelt mangfold – en ressurs i opplæringen	3
Om bruken av dette heftet	8
Ideer til å synliggjøre og anerkjenne språklig og kulturelt mangfold	9
På skolen:.....	9
I klasserommet:	13
Feiring av nasjonaldager og andre høytidsdager:.....	14
De grunnleggende ferdighetene og det flerspråklige og flerkulturelle mangfoldet	16
Det flerspråklige og kulturelle mangfoldet som ressurs innenfor ulike fag	17
Samfunnsfag.....	17
Norsk	21
Matematikk.....	26
Musikk	29
Kunst og håndverk.....	32
Mat og helse.....	34
Naturfag	35
Religion, livssyn og etikk	37
Kroppsøving	39
Det flerspråklige og flerkulturelle som ressurs i tverrfaglige aktiviteter	41
Relevante nettadresser til undervisning i en flerkulturell skole	45
Litteratur	47

Språklig og kulturelt mangfold – en ressurs i opplæringen

Innledning

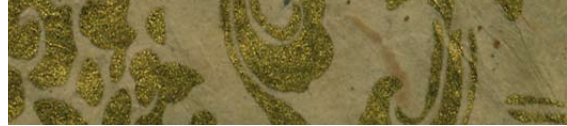
Dette heftet setter søkelys på hvordan språklig og kulturelt mangfold kan benyttes til berikelse av elevfellesskapet i grunnskolen. Det at elever behersker ulike språk omtales i dag i faglitteratur og i offentlige dokumenter som en ressurs og ikke et problem. I dette heftet er siktemålet å gi lærere og skoleledere ideer til å benytte denne ressursen.

I sin nyttårstale 31.12.08 uttrykte Kong Harald glede over at det mange steder i landet gjøres mye for å bruke den ressursen som vårt kulturelle mangfold er. Det ser ut til at Kongen ikke er alene om å verdsette det kulturelle mangfoldet. Regjeringen peker i Soria Moria-erklæringen på at mangfold gjør Norge til et rikere samfunn (side 72 – 73). I Stortingsmelding nr. 23 "Språk bygger broer. Språkstimulering og språkopplæring for barn, unge og voksne" (Kunnskapsdepartementet 2007) heter det at minoritetsspråklige barn og unge er en ressurs med sin flerspråklighet og flerkulturalitet. I den samme Stortingsmeldingen leser vi at en ekspertgruppe i Europarådet har beskrevet den flerspråklige situasjonen i det norske samfunnet som svært positiv. Norske elever lærer både bokmål og nynorsk, eventuelt finsk eller samisk, de forstår både svensk og dansk, får tidlig opplæring i engelsk, det er stor aksept for dialekter og det avvikles eksamen i over hundre språk for elever som ikke har norsk som sitt morsmål. Likevel kan det se ut som denne ressursen ikke benyttes godt nok. Ekspertene i Europarådet mener at den språklige rikdommen i Norge synes å være nedvurdert og tatt for gitt, istedenfor å bli framhevet og feiret (St.meld. nr.23, side 8).

Haddy N`Jie, journalist i Dagbladet, hadde 30.august 2008 en artikkel der overskriften lød som følger: *I høst inntar titusenvise av elever med internasjonal spesialkompetanse norske klasserom. Hørte jeg noen rope hurra?*

I strategiplanen "Likeverdig opplæring i praksis! Strategi for bedre læring og større deltakelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning 2007 -2009" (Kunnskapsdepartementet 2007) oppfordres det til å benytte den ressursen som det språklige og kulturelle mangfoldet utgjør i opplæringen: *"I et samfunn som i økende grad preges av kulturelt, språklig og livssynsmessig mangfold, vil en ved å benytte mangfoldet konstruktivt til utvikling av nye ideer og løsninger, kunne øke mulighetene for anerkjennelse, likeverdige tilbud, mestring og utvikling for alle. En flerkulturell barnehage og skole kjennetegnes av et personale som ser på det kulturelle og språklige mangfoldet som normaltstanden, og som anvender dette mangfoldet som en ressurs. Ulikheter i kultur, språk og religiøs bakgrunn kan være en verdifull kilde til kunnskap og forståelse og kan bidra til aksept for anerkjennelse av ulikheter."*(side 9)

Med dette heftet ønsker vi å bidra til at skoler benytter det språklige og kulturelle mangfoldet i det faglige arbeidet og i arbeidet med å utvikle et inkluderende læringsmiljø.

Norge trenger språkkompetanse

Samfunnet er hele tiden i endring og det er derfor vanskelig å vite nøyaktig hvilke ferdigheter og kunnskaper som vil være nødvendige i framtiden. Likevel kan vi si med stor sikkerhet at kunnskap i forskjellige språk vil være viktig i en globalisert verden der interkulturell forståelse er av stor betydning. Det satses derfor på opplæring i fremmedspråk i norsk skole. I *"Språk åpner dører. Strategi for styrking av fremmedspråk i grunnsopplæringen 2005 - 2009"* (Kunnskapsdepartementet 2007) er det overordnede målet å bedre ferdigheter i flere fremmedspråk hos elever, lærlinger og lærere i grunnskole og videregående opplæring. I tillegg er det et mål om å skape økt interesse og motivasjon for språkopplæring.

I strategiplanen *"Språk åpner dører"* heter det at innvandrerspråkene representerer en viktig ressurs for Norge, både kulturelt i landet og som en forutsetning for samkvem med resten av verden. Innvandrerbefolkningen består av folk med bakgrunn fra over 200 nasjoner. Det betyr at det i Norge snakkes ca. 200 språk. Norsk snakkes i svært begrenset målestokk i global sammenheng. Likevel har Norge som nasjon store muligheter til å kunne kommunisere med resten av verden blant annet takket være den språkkompetansen det flerkulturelle samfunnet besitter. Det ligger noen muligheter her som venter på å bli ordentlig utnyttet, både på det personlige plan og i samfunnet i bred forstand. Et land som har adgang til forskjellige språklige og flerkulturelle ressurser, har en fordel når det gjelder å spille en viktig sosial og økonomisk rolle på verdensarenaen. Å sette nasjonens språklige ressurser over styr ved ikke å utvikle alle barns morsmål, er ganske enkelt uintelligent sett ut fra hva som tjener nasjonen best (Cummins 2001). Strategiplanene *Språk åpner dører* og *Likeverdig opplæring i praksis* har tiltak for blant annet å videreutvikle elevers morsmål. Dette er klokt både for den enkelte elev og for samfunnet som helhet.

Ved å benytte de ulike språkene som er representert i klassen, vil det kunne spore til interesse for læring av språk for alle elevene. Samtidig vil det anerkjenne minoritetsspråklige elevers kompetanse, og bidra til identitetsbekreftelse for denne gruppen.

En ressursorientert flerkulturell skole

I en ressursorientert skole tilpasser skolen seg til elevene, og ikke omvendt (Hauge 2007). Skolen imøtekommer elevenes behov og tilpasser opplæringen til den enkelte elev. Samtidig benyttes ulikhetene i kultur, språk og religiøs bakgrunn til å internasjonalisere opplæringen. Ulike perspektiver møtes i klasserommet. I en ressursorientert skole utnyttes dette mangfoldet til berikelse av fellesskapet

og tiltakene rettes mot alle elevene i skolen. Det reflekteres over det språklige og kulturelle mangfoldet, og forskjeller og annerledeshet tas naturlig opp i fellesskapet gjennom at kunnskapsutviklingen får flere kilder og innfallsvinkler.

På en slik skole opplever både de minoritetsspråklige og de majoritetsspråklige elevene identitetsbekreftelse (de kjenner seg igjen og får anerkjennelse for den de er) og perspektivutvidelse, alle lærer noe nytt og mangfoldet i elevgruppen er kilde til ny kunnskap (Hauge 2007).

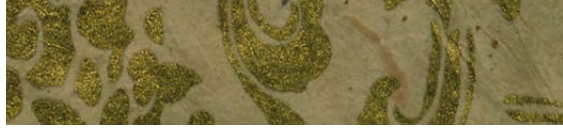
Det flerkulturelle perspektivet i Kunnskapsløftet

På samme måte som Regjeringen legger vekt på det positive ved mangfoldet i samfunnet, slås det i *Prinsippene for Opplæringen* i Kunnskapsløftet (Utdanningsdirektoratet) fast at mangfoldet skal anerkjennes og respekteres. Opplæringen skal legge til rette for at elevene får kunnskap om ulike kulturer og erfaring med et bredt spekter av kulturelle uttrykksformer. Videre skal opplæringen sørge for at alle elever opplever mestring og mulighet for aktiv medvirkning som igjen stimulerer til samfunnsengasjement. Alle skal ha like gode muligheter til å utvikle seg skolefaglig i et inkluderende læringsmiljø.

Internasjonalisering av opplæringen og et sammenliknende perspektiv

Alle elever i norsk skole skal utdannes til å virke i et flerkulturelt samfunn og i en flerspråklig globalisert verden. Dermed er det nødvendig å lære mest mulig om hva det innebærer å være medborger i et flerkulturelt samfunn. Ved å benytte seg av alle elevers bakgrunn i opplæringen vil alle elevene få utvidet sitt perspektiv. I prinsipper for opplæringen heter det at for å utvikle elevenes kulturelle kompetanse for deltakelse i et flerkulturelt samfunn, skal opplæringen legge til rette for at elevene får kunnskaper om ulike kulturer og erfaring med et bredt spekter av kulturelle uttrykksformer. Elevene skal få en opplæring der globale perspektiver er integrert, slik at de ser seg selv og sine problemstillinger i en større sammenheng. Verden skal inn i skolen, og hva er da mer nærliggende enn å ta utgangspunkt i den kompetansen elever og lærere med bakgrunn fra andre deler av verden besitter?

En måte å internasjonalisere opplæringen på er å benytte et sammenliknende perspektiv når man behandler ulike temaer i arbeidet med elevene. For de yngste elevene kan man for eksempel sammenlike regler, måter å hilse på, eller undersøke hvordan årstidene varierer rundt omkring i verden. Litt eldre elever kan utfordres på å hente informasjon fra kilder på nettet der språkkompetanse utover norsk og engelsk er nødvendig. De kan for eksempel undersøke hvordan finanskrisen beskrives i andre deler av verden. I dette arbeidet kan alle elevene få utvidet sin referanseramme til å forstå slike fenomener, samtidig som man gir språklig og kulturelt mangfold verdi, status og gyldighet i skolen. I dette heftet er mange slike eksempler beskrevet.

Opplæring til deltakelse

”Skolen skal forberede elevene på deltakelse i demokratiske beslutningsprosesser og stimulere til samfunnsengasjement både nasjonalt og internasjonalt” (Prinsipper for opplæringen i Læreplanverket for Kunnskapsløftet). Dette innebærer at skolene må legge til rette for alle elevers mulighet til deltakelse. Samtidig blir det viktig å benytte alle elevers forutsetninger for aktiv deltakelse i læringsprosessen. For å ønske å delta kreves det tiltro til egen kompetanse og egne erfaringer. Dersom elever opplever at deres erfaringer betyr noe for andre, gir det en tillit til at man har noe å bidra med. Dermed blir det lettere å delta en annen gang. Ved å etterspørre den kompetansen *alle* elevene har, skaper det en tillit til at ulike erfaringer betyr noe i fellesskapet.

Alle elever har de samme grunnleggende behov i en læringssituasjon (Hauge, 2007).

Alle har behov for å

- forstå
- oppleve mestring
- få anerkjennelse
- oppleve mening og sammenheng
- oppleve tilhørighet og sosial samhandling med andre

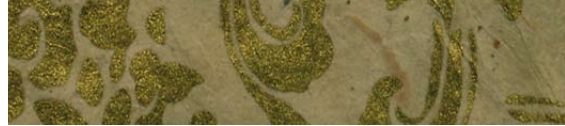
Ved å gjøre alle elevers språklige og kulturelle kompetanse gyldig i opplæringen vil man samtidig bidra til at alle får sine grunnleggende behov dekket. Dette innebærer imidlertid at alle må få bruke det språket de mestrer best i læringssituasjonene, samtidig med at de som ikke mestrer norsk, må få norsk-opplæring.

Skolens tilrettelegging

Skolens tilrettelegging er avgjørende for at alle elever skal få dekket sine behov i læringssituasjonen. Det dreier seg om å tilpasse opplæringen til den enkelte og sette i verk tiltak som tar vare på alle elever og deres forutsetninger. På den måten kan alle ha mulighet til å forstå og oppleve mestring.

For at alle elever skal oppleve anerkjennelse dreier det seg om å utvikle en skolekultur som verdsetter mangfold blant både elever og foreldre. Synliggjøring av det flerkulturelle er en måte å gjøre det på.

Dersom elever skal ha mulighet til å oppleve tilhørighet og sosial samhandling med andre, er det viktig at læreren legger til rette for samarbeidsoppgaver der alle har mulighet til å hevde seg. Ved å benytte prosjektarbeid eller gruppearbeid kan læreren velge tema der de med minoritetsbakgrunn kan bidra med sin kompetanse og sine perspektiver. Læreren kan sørge for at elevene bytter på å være på ”hjemmebane”.

For å lykkes i dette arbeidet er det en forutsetning at læreren kjenner elevenes kompetanse og tilpasser oppgavene etter det. Ønsker læreren å benytte elevenes ressurser, må læreren sørge for å skaffe seg oversikt over elevenes språklige kompetanse og ressurser. Her kan man bruke elevenes språkbiografi som er en del av kartleggingen i grunnleggende norsk. Den finner man ved å gå inn på denne lenken http://udir.no/templates/udir/TM_Artikkel.aspx?id=3147

Samarbeid med hjemmet

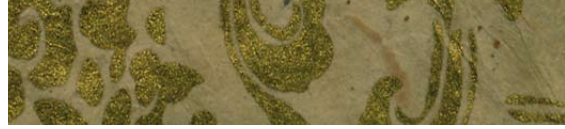
Det er viktig å involvere foreldrene i arbeidet. For å kunne involvere foreldrene mest mulig i opplæringen er det en god ide å invitere foreldrene til å delta i arbeidet på skolen. Når foreldre opplever at skolen både anerkjenner og respekterer deres bakgrunn og at skolen ønsker å bruke deres ressurser, er det erfaringsmessig stor velvilje i foreldregruppen. Dersom skolen holder på å samle eventyr, dikt, sanger, rim, regler og lignende på flere språk, kan foreldrene oppmuntres til å bidra med muntlige og skriftlige tekster. De muntlige tekstene kan skrives ned eller tas opp på lydfil. Skolen kan her samarbeide med voksenopplæringsinstitusjoner i dette arbeidet, og innsamling av tekster kan gjøres til et felles tema. De ulike tekstene kan oversettes til norsk, dermed får biblioteket ekstra tospråklige ressurser.

Tospråklige faddere

Elever med samme språklige bakgrunn kan være stor støtte for hverandre. "Skaff disse barna tospråklige faddere snarest", skriver Shabana Rehman i "Språknytt" (2008). Hun sier at barn som har opplevd det samme, kan på sin måte og på begge språk, forklare de nye små hva de lærer på skolen. "De tospråklige har alt det en norsk lærer mangler", sier hun. Skolen kan legge til rette for at tospråklige eldre elever hjelper yngre elever og blir både en ressurs og en viktig identifikasjonsfigur. Samtidig får den eldre eleven en viktig rolle som gir eleven status. Ved å benytte elevenes språkbiografi vil lærerne i de ulike fagene være informert om hvilke elever som kan lese og skrive på andre språk enn norsk. Dermed har lærerne mulighet til å benytte den kunnskapen i de forskjellige fagene.

Gruppearbeid

Gruppearbeid gir gode muligheter for erfaringsutveksling mellom elever. Det gir mulighet for at elevene kan dra nytte av hverandres styrke og lære av hverandres svakheter. I et dansk prosjekt "Dette virker ved vores skole" (www.dettevirker.dk) forteller lærere om deres observasjoner når danske og tospråklige elever arbeidet i grupper. De opplevde at elevene ofte snakket om språk og forskjellige måter å uttrykke det samme på. Sammen kunne de undre seg over hvordan ting uttrykkes på forskjellige språk. I gruppearbeid har minoritetsspråklige og majoritetsspråklige elever gode muligheter for sammen å styrke sin nysgjerrighet og kunnskap om språk mens de snakker fag. Den slags utvekslinger forutsetter at elevene er trygge på hverandre og at de opplever at deres språklige erfaringer og kunnskap anerkjennes og verdsettes.

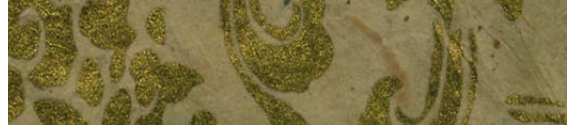
Om bruken av dette heftet

Den første delen av heftet tar for seg ideer til hvordan det språklige og kulturelle mangfoldet kan *synliggjøres* på skolen og i klasserommet. Vi går videre inn på de ulike fagene og gir eksempler på hvordan klassens mangfold kan benyttes i forhold til noen av kompetansemålene som er fastsatt i det enkelte fag. Vi har valgt ut noen utdrag fra formålet med de ulike fagene, og viser på den måten at mangfoldet kommer inn i alle fag. Deretter gir vi ideer til hvordan det språklige og kulturelle mangfoldet kan benyttes i forskjellige emner.

Siktemålet med heftet er å vise hvordan den internasjonale spesialkompetansen elever og lærere med ulik bakgrunn har, kan framheves på en slik måte at den oppleves som positiv for alle elever. Vi vet at det er mye som gjøres på dette feltet ute i skolene. I heftet har vi tatt med noen eksempler fra noen skoler. Det er bare en begynnelse. Vi ønsker at dette kan bli et hefte som vokser og lever. Vi inviterer derfor skolene til å sende inn egne eksempler til nafo@hio.no. Da tar vi kontakt slik at vi sammen kan videreutvikle heftet.

Mange ønsker å benytte mangfoldet i skolen, men det er også de som synes det er vanskelig. Derfor er det viktig at vi kan inspirere hverandre i dette viktige arbeidet. Det handler ikke bare om å "feire" språklig og kulturelt mangfold, men hvordan skolen kan være med på å skape et samfunn der alle har reelle muligheter til få satt sine synspunkter på dagsorden. Det handler om at skolen bidrar til å utvikle elever til deltakere i samfunnet og utdanner mennesker til å delta i demokratiet. Lykke til!

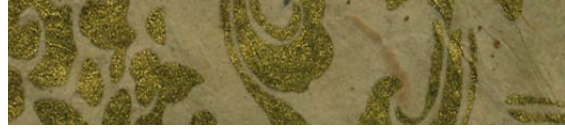

Ideer til å synliggjøre og anerkjenne språklig og kulturelt mangfold

På skolen:

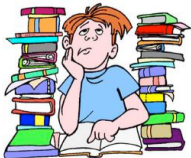
Velkommen på flere språk Det er hyggelig å bli ønsket velkommen til skolen på flere språk. På Tøyen skole i Oslo henger det et vakkert teppe i en av oppgangene. Det er en formingsoppgave utført av elever på 7.trinn og teksten *velkommen* er brodert på 25 språk.

Skolens hjemmeside Skolens hjemmeside kan brukes til å informere foresatte og andre interesserte. Det er fint dersom det kan legges ut informasjon på flere språk slik at alle foresatte har mulighet til å bli informert.

Samtidig er hjemmesiden en god mulighet til å vise hva skolen står for og hva det legges vekt på ved skolen. Dermed går det an å framheve det flerspråklige og flerkulturelle perspektivet ved skolens virksomhet. Det kan gjøres ved for eksempel å si noe om antall språk det snakkes ved skolen, eller på en annen måte vise at det er en flerkulturell skole. På Fjell skoles hjemmeside er det bilde av skolen. Den veggen som har flagg fra mange land, er avbildet på hjemmesiden. Dermed er man ikke i tvil om at dette er en flerkulturell skole.

Os skole

สวัสดีค่ะ

ยินดีต้อนรับทุกท่าน เข้าสู่เว็บไซต์ที่จัดทำขึ้น เพื่อใช้ในการเรียนการสอนสองภาษา (ภาษาอนุรักษ์และภาษาไทย)

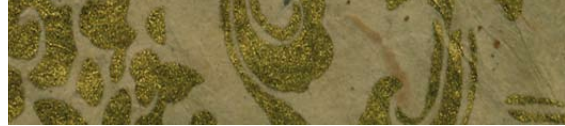
โครงการภาษาและวัฒนธรรมไทย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนไทย ได้มีความรู้ ความสามารถ ในการพูด การอ่าน การเขียน ภาษาไทย เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาการเรียนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยแบ่งตามระดับความสามารถพื้นฐาน
2. เพื่อพัฒนาการด้านการสื่อสารภาษาไทยระหว่างแม่และลูก รวมทั้งครอบครัวที่เมืองไทย
3. เพื่อส่งเสริม อนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรมไทย

กำหนดเปิดเรียนวันแรก
วันเสาร์ที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2552

Os skole i Halden har en hjemmeside der det er lagt ut informasjon på thai.

Skilt på flere språk Skiltene som informerer om hvor man finner administrasjon, rektor, tannlege, helsesøster, vaktmester og lignende, kan skrives på flere språk. På den måten er det lettere for alle foreldre å kunne orientere seg i skolebygningen. En idé kan være å sette opp et display ved inngangen der de besøkende kan velge språk for å få informasjon om skolen og hvor man finner de forskjellige rommene.

Verdenskart Noen skoler viser med store verdenskart hvor elevene har sin bakgrunn fra. I Innføringsklassen i Bærum kommune er det laget et verdenskart på en stor isoporplate. På kartet er det plassert knappenåler som viser hvor skolens elever har sin bakgrunn fra. Ut fra knappenålene går det tråder til bilder av elevene. Kartet holdes oppdatert slik at det alltid gir riktig informasjon.

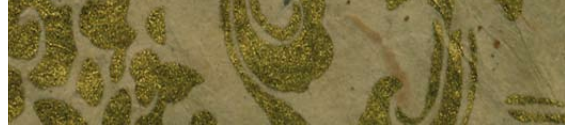
Plakater fra ulike land Når noen ved skolen er ute og reiser, er det fint å ta med seg tilbake bilder og plakater av for eksempel bygninger, fjell, kjente monumenter eller andre severdigheter fra andre land. Elevene selv og deres familier kan sikkert bidra dersom de skal ut å reise. Ellers går det an å skaffe seg plakater fra andre land ved å henvende seg til reisebyråer eller organisasjoner, for eksempel UNICEF. Dette er en enkel måte å signalisere at skolen ønsker å framstå som flerkulturell.

Flagg Mange skoler ønsker å benytte flagg for å markere skolens flerkulturelle profil. Noen skoler har store paradeflagg som de benytter for eksempel på FN-dagen.

Andre har flagg som elevene selv har tegnet, og flaggene er hengt opp ved inngangen for å ønske velkommen til en flerkulturell skole.

Flagg kan være et kontroversielt tema, spesielt for elever og foreldre som kommer fra konfliktområder. På skolen er det viktig at det er de offisielle flaggene som benyttes. Det er derfor viktig å samarbeide med foreldrene om dette, slik at man ikke i iveren etter å synliggjøre at man arbeider internasjonalt, skaper dårlige samarbeidsforhold til foreldre. Synes foreldre at bruk av flagg er vanskelig, så la det være.

Ord, uttrykk, ordspråk på forskjellige språk Tøyen skole i Oslo er en stor og gammel skolebygning der veggene i det store gangarealet er godt utnyttet. Utenfor et klasserom henger det skilt der man kan lese hva "god dag" heter på flere språk.

En flerkulturell skole som Tøyen bør kunne hilse på forskjellige språk	
På tyrkisk	Günaydın
På vietnamesisk	Chào
På norsk	God morgen
På somalisk	Subax wanaag san
På japansk	Ohayo go zaimsu
På urdu	Subhe-bakher

Et annet sted finner man ordtak på somali. Og dersom det ikke er så lett å forstå hva ordtaket betyr, oppfordres man til å ta kontakt

med elever som kan snakke somali og som kan hjelpe til.

I forbindelse med en aktivitetsdag på Rykkinn skole i Bærum ble det laget et stort lerret der elevene fikk skrive ordene vennskap og fred på forskjellige språk. Lerretet ble utstilt på det lokale biblioteket og etter hvert pryder det en stor vegg på skolen.

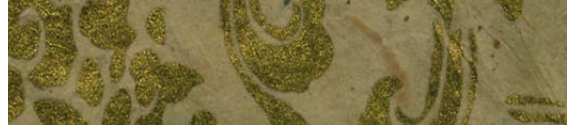
Biblioteket Det er fint om skolens bibliotek har mulighet til å tilby bøker på elevenes morsmål. Om ikke det alltid er så enkelt å få kjøpt inn bøker på de forskjellige morsmålene som er representert ved skolen, er det mulig å bestille fra det flerspråklige biblioteket ved Deichman: <http://www.dfb.deichman.no/>

Det flerspråklige biblioteket låner ut bøker på over 30 språk.

Se ellers lenker under tospråklig materiell for å finne eventyr, bøker og lydbøker på to språk.

Bilder/fotografier fra elevaktiviteter Skolens gangarealer kan fint utnyttes til å vise at skolen er flerkulturell. Ved å fotografere skolens elever i forbindelse med ulike aktiviteter, får skolen synliggjort arbeidet ved skolen i tillegg til at billedmateriellet viser at Norge har en variert befolkning. På den måten får alle elevene mulighet til å kjenne seg igjen i skolens aktiviteter og alle får en opplevelse av at skolen har et tilbud som også angår dem. Bilder fra for eksempel aktivitetsdager kan samles og monteres på store plakater som henges opp i gangene.

I klasserommet:

Alfabet på forskjellige språk I tillegg til å henge opp det norske alfabetet kan man henge opp andre alfabet i klasserommet. Det er naturlig å gjøre dette på første klasses trinn i forbindelse med lese- og skriveopplæringen. På andre klasses trinn kan det være interessant å ha flere alfabet på veggen for å sammenligne bokstaver på forskjellige språk.

Ord og uttrykk på språk representert i klassen Ord og uttrykk som god dag, takk, ha det bra kan henges opp i klassen og oversettes til de språkene som er representert i klassen. I 1. klasse på Fjell skole i Drammen hilser lærerne på elevene om morgenen ved å si god dag på elevenes morsmål. For en som kommer på besøk, eller for en vikar, er det greit at lista med god dag på de forskjellige språkene henger i klasserommet.

Tallene på flere språk På de første trinnene kan man henge opp tallene og tallnavnet kan skrives på flere språk. Klassen kan også lære seg å telle til ti på mange språk.

Bøker og lydbøker på flere språk Klassens bibliotek bør ha et utvalg av bøker og lydbøker tilpasset elevene på elevenes morsmål. Det flerspråklige biblioteket er omtalt under Biblioteket. Etter hvert kan klassens bibliotek også inneholde små tekster på to språk som elevene har laget selv.

Feiring av nasjonaldager og andre høytidsdager:

Ved å henvende seg til Antirasistisk senter kan skolen hvert år få kjøpt Flerkulturell kalender: <http://www.antirasistisk-senter.no>

Det er fint å følge med på denne kalenderen slik at klassen hver dag kan undersøke om det er en høytidsdag eller om det feires andre merkedager et eller annet sted i verden akkurat den dagen. I den forbindelse er det fint å ha et stort verdenskart i klasserommet slik at man kan peke på landet der det er feiring den dagen. Det går også an å markere dagen i klassen, kanskje spesielt dersom det er en i klassen som har kjennskap til hvordan feiringen foregår. I en god del klasserom er det i dag en interaktiv tavle og det vil være mulig å gå inn på Google Earth for å se nærmere på det aktuelle landet der feiringen foregår.

For feiring av Divali og Eid i klasserommet, se detaljert beskrivelse i Hauge (2007).

Eksempler på andre dager som feires:

• *Den europeiske språkdagen 26.september* Europarådet har besluttet å gjøre den 26. september til en årlig språkdag i Europa. Nasjonalt senter for fremmedspråk i opplæringen (Fremmedspråksenteret) oppfordrer skolene til å markere språkdagen.

Tips og ideer til hvordan dagen kan feires finnes på senterets hjemmeside: <http://www.fremmedspraksenteret.no/index.php?ID=10116>

Fremmedspråksenteret lyser hvert år ut en konkurranse der det beste bidraget fra skoler til markering av dagen blir premiært.

I 2008 var det Kastellet skole i Oslo som vant premien. Fra skolens rapport leser vi:

Årets markering av den Europeiske Språkdagen tok sikte på et større arrangement hvor vi valgte å sette av en dag for å involvere hele skolen. Alle klassetrinn deltok i markeringen med sine innslag. Vi valgte å fokusere på aktiviteter tilknyttet muntlige ferdigheter siden dagen også var en del av et språkprosjekt med fokus på muntlige ferdigheter ved skolen.

Målene for dagen var å engasjere alle elevene i en form for språklig aktivitet, og å fokusere på flerspråklighet slik den Europeiske Språkpermen beskriver. Det var også et poeng at aktivitetene skulle være elevstyrte og at elevene skulle reflektere over hva det er å lære seg noe på et språk. Vi

ville dessuten at dagen skulle være en sosial opplevelse hvor elever fra forskjellige trinn kunne møte hverandre gjennom å lære hverandre noe eller å hjelpe hverandre.

En slik språkdag kan for eksempel markeres ved at skolen lager en aktivitetsdag med språk som tema. Det kan lages en aktivitetsløype der elevene deltar i aktiviteter som sang på forskjellige språk, quiz om språk, lære forskjellige ord på språk representert ved skolen, skrive navnet sitt eller lignende med forskjellige alfabet. På noen av postene kan elever være instruktører.

• **FN-dagen 24. oktober** På Fjell skole har de feiret FN-dagen siden 1986. Hvert år velges det et tema som det arbeides med i klassene på forhånd. Det er sjetteklassene sammen med ledelsen som velger hvilket tema det skal arbeide med. På selve dagen er det først samling i klassene. Deretter er det samling for alle i skolegården. Elever og ansatte oppfordres til å ha på seg nasjonaldrakter. Ute i skolegården har alle elever et flagg i hånden, enten et norsk flagg eller et flagg fra foreldrenes opprinnelsesland. Flaggene har elevene laget sammen med sine lærere. Etter tale og sang i skolegården er det avmarsj til det lokale sykehjemmet. Der blir det sang før toget returnerer tilbake til skolen og avslutter med sangen "Din tanke er fri". Deretter er det fest på hvert trinn med opptreden og mat fra hele verden.

• **Den internasjonale morsmålsdagen 21. februar** Denne dagen ble erklært av UNESCO i 1999 og har siden 2000 blitt feiret for å øke språklig og kulturelt mangfold. I Groruddalen har de feiret dagen i flere år. Dagen kommer ofte i forbindelse med skolens vinterferie, og i og med at skolen er stengt, er det fint at feiringen skjer på biblioteket. I 2008 var det trangt om plassen på Stovner bibliotek da de besøkende kunne høre historier på spansk, kurdisk, somali, urdu, pashto, tamilsk og vietnamesisk. Les om feiringen på Stovner bibliotek her: <http://www.groruddalen.no/index.php?id=4459929>

• **Barnas dag i Tyrkia 23. april** På skoler der det er mange elever med tyrkisk bakgrunn kan det være spesielt moro å feire denne dagen. Lærere, foreldre eller eldre elever med tyrkisk bakgrunn kan informere om hvordan dagen feires i Tyrkia. Dagen feires også mange steder i Sverige, og det er en ide å finne ut hvordan feiringen foregår der.

De grunnleggende ferdighetene og det flerspråklige og flerkulturelle mangfoldet

De grunnleggende ferdighetene å kunne uttrykke seg muntlig og skriftlig, å kunne lese og regne og å kunne bruke digitale verktøy er integrert i kompetansemålene for det enkelte fag. Disse ferdighetene er viktige for elevers personlige utvikling og allmendannelse. Alle lærere, uansett fag, har ansvar for at alle elever skal beherske de grunnleggende ferdighetene. Det innebærer at det ikke bare er lærere som underviser i grunnleggende norsk eller tospråklige lærere som har ansvar for minoritetsspråklige elevers faglige utvikling, men alle lærere i norsk skole.

Å kunne uttrykke seg muntlig Kompetansemålene sier at elevene skal kunne forklare, beskrive, presentere, reflektere og drøfte. I tillegg skal elevene uttrykke egne oppfatninger, egne undringer, egen forståelse og eventuell mangel på forståelse. For mange elever vil det i noen situasjoner være den beste læringsstrategi å kunne uttrykke seg muntlig på morsmålet. Det er en oppgave for læreren å legge til rette for at elevene skal kunne få den muligheten.

Å kunne uttrykke seg skriftlig Skrivning kan hjelpe elevene til å ta vare på tankene sine og sortere dem. Elever som ikke har kommet langt i sin skrivekompetanse på norsk, men som kan skrive på sitt morsmål, vil høyst sannsynlig ha lettere for å uttrykke sine tanker skriftlig på morsmålet.

Å kunne lese Skal leseferdighet fungere som et funksjonelt redskap i en læringsprosess, må leseren ha en grunnleggende visshet om at lesing handler om å forstå, oppleve og lære. Læreren bør legge til rette for at dette kan gjelde for alle elever.

Å kunne regne Utviklingen av regneferdighetene skjer i en vekselvirkning med utviklingen av sentrale begreper. En lærer som underviser i en klasse der det også er minoritetsspråklige elever, må være spesielt oppmerksom på dette aspektet og sikre forståelsen av begrepene knyttet til regning. For mange elever vil det føre til større forståelse ved å forklare og lære begrepene via morsmålet.

Å kunne bruke digitale verktøy Dette er et utmerket verktøy i den flerkulturelle skolen. Elevene har anledning til å finne fram til informasjon, lese aviser fra foreldrenes opprinnelsesland, hente opplysninger og søke seg fram på forskjellige nettressurser. Dette er en ressurs for den enkelte elev, men kan også benyttes som en ressurs i klassen og på skolen.

Det flerspråklige og kulturelle mangfoldet som ressurs innenfor ulike fag

Dette idéheftet skal vise hvordan det flerspråklige og flerkulturelle mangfoldet kan være en del av den ordinære opplæringen. Det dreier seg ikke noe som skal gjøres i tillegg til den ordinære virksomheten. Det er heller ikke slik at for å ivareta det flerkulturelle må det settes i gang spesielle prosjekter eller spesielle uker hvor dette er temaet. Det er i større grad snakk om å gjøre ordinært læringsarbeid på en annen måte. I tråd med Prinsippene for opplæringen i Læreplanen skal det flerkulturelle perspektivet integreres i alle fag i grunnskolen. Det flerspråklige og flerkulturelle bør dermed integreres i undervisningen der det er naturlig. I dette heftet er det satt opp et skjema for de forskjellige fagene. Det er valgt ut noen av kompetansemålene for det enkelte fag i læreplanen. I tilknytning til kompetansemålene angis det forslag til tema og innhold. Dette er ment som idéer til hvordan det språklige og kulturelle mangfoldet kan benyttes i klassen.

Samfunnsfag

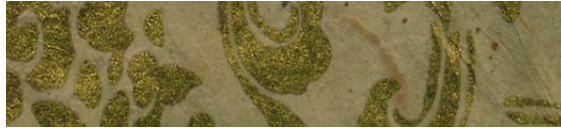
Dette faget gir gode muligheter for å benytte klassens og skolens språklige og kulturelle mangfold. Innenfor de fleste temaene i faget er det mulig å ha et sammenlignende perspektiv.

Fra læreplan i samfunnsfag har vi klippet følgende formuleringer fra formålet med faget:

"Føremålet med samfunnsfaget er å medverke til forståing av og oppslutning om grunnleggjande menneskerettar, demokratiske verdiar og likestilling og til aktivt medborgarskap og demokratisk deltaking. Faget skal stimulere til utvikling av kunnskap om det kulturelle mangfaldet i verda i fortida og samtida."

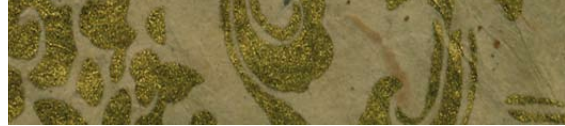
"Faget skal gje innsikt i det politiske systemet i Noreg og i det internasjonale samfunnet, og gjere individet medvite om at politikk er prega av konflikt og samarbeid."

"På denne bakgrunnen skal faget gje elevane større evne til å tenkje fritt, perspektivrikt, kritisk og tolerant. Ved å påverke lysta til å søkje kunnskap om samfunn og kulturar skal faget òg fremje evna til å diskutere, resonnerer og til å løyse problem i samfunnet."

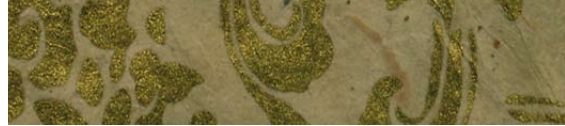
Samfunnsfag. Trinn 1-4

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne fortelle om sin egen familie for en til to menneskealdrer siden, og om hvordan levevis og levkår har endret seg	Slekt-og språkhistorie	Elevene intervjuer eldre i familien og finner ut hvor besteforeldrene vokste opp. Undersøk om noen i slekten har flyttet, har hatt en annen dialekt eller snakket et annet språk.
Eleven skal kunne skape forteljingar om mennesker i fortida og snakke om skilnader og likskaper før og no	Innvandring til nærmiljøet	Elever lærer om det flerkulturelle i nærmiljøet. Finn ut hvor mange språk som snakkes i nærmiljøet. Når kom evt. folk fra andre land? Hvem var de første som kom? Hvorfor kom de? Personer i nærmiljøet intervjues. Elever med aktuell språkbakgrunn blir ressurspersoner. Hvordan var det for de første som kom, hvordan er det nå?
Eleven skal kunne samanlikne liv og virke i Noreg og nokre andre land	Norge og andre land	Ta utgangspunkt i landene familiene til elevene i klassen representerer, og sammenlign næringsgrunnlag, levemåter og tradisjoner i de ulike landene
Eleven skal kunne samle opplysningar frå globus, kart og digitale kjelder og bruke dei til å samtale om stader, folk og språk	Månedens land	Land og språk der alle elever får benyttet sine bakgrunnskunnskaper, er tema. Elevene lærer om landene, om språk, geografi, kjente fjell, byer og lignende. Stedsnavn kan oversettes og det legges opp til undring rundt navnets opprinnelse. Læreren sørger for at de minoritetsspråklige elevene blir ressurspersoner. Det kan gjøres ved at det lages en konkurranse om landet som har vært månedens land. Spørsmål formuleres på en slik måte at elevene som snakker språket i månedens land blir viktige informasjonskanaler for å klare konkurransen.
Eleven skal kunne forklare kvifor ein feirar 17. mai og 6.februar og fortelje om nasjonaldagane til andre land	Nasjonaldager og merkedager i forskjellige land	Lære om nasjonaldager og merkedager i ulike land. Man kan velge land der de ulike elevene har bakgrunn fra. Når feires de, hvorfor og hvordan feires de? Flerkulturell kalender kan bestilles ved antirasistisk senter http://www.antirasistisk-senter.no

Samfunnsfag. Trinn 5-7

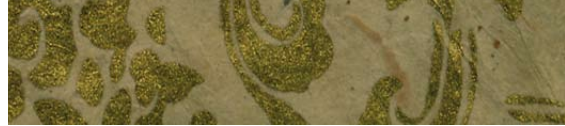
Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne bruke historiske kart og framstille oppdagingsreiser som europearar gjorde, skildre kultur møte og samtale om korleis dei ulike kulturane opplevde møtet	Hvem oppdaget hvem?	Elevene får her anledning til å se på en historisk hendelse ut fra flere perspektiver. Kanskje en elev i klassen har en slektning som kommer fra et av de landene som europeerne mener de oppdaget. Slektingen kan fortelle historien slik den er blitt fortalt i hans eller hennes hjemland. Elever kan søke på nettet og finne opplysninger om oppdagelsene. Fint om elever med andre morsmål kan søke på andre språk for å få andre sider ved historien
Eleven skal kunne planlegge og presentere reiser til Europa og andre verdensdelar ved å bruke digitale verktøy	Reise-brosjyre	Elever samarbeider om å lage reisebrosjyrer og reklame for reiser til forskjellige land. Elevenes språkkompetanse benyttes for å finne ut hva som står om landet i lokale brosjyrer som elevene finner på nettet.
Eleven skal kunne samanlikne og påvise likskapar og skilnader mellom land i Europa og andre verdensdelar	Høye fjell	Elevene finner fram til høye fjell rundt omkring i verden. Hvor finner vi de høyeste fjellene? Hva heter fjellene? Er det noen av elevene eller foreldre som kan oversette navnene til norsk?
Eleven skal kunne gjere greie for ein aktuell konflikt og drøfte framlegg til løysing	Dagens nyhet	En aktuell konflikt eller nyhet tas opp fra ulike synsvinkler. Elever leser om konflikten på ulike språk, om ikke elevene kan lese på andre språk enn norsk, kan tospråklige lærere, eldre elever ved skolen eller andre tospråklige personer inviteres inn. Her vil det være naturlig å trekke inn foreldrenes kunnskaper. Kanskje noen foreldre kan legge fram og nyansere ulike opplevelser eller syn på en konflikt.

Samfunnsfag. Trinn 8-10

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne presentere historiske hendinger gjennom å lage to forteljingar om same hendinga, sett frå ulike ståsteder	Innvandring og utvandring	Hvem har noen i slekten som har flyttet fra et land til et annet? Utvandring fra Norge til USA settes i sammenheng med utvandring fra andre land.
Eleven skal kunne forklare korleis menneske gjer seg nytte av naturgrunnlaget, andre ressursar og teknologi i Noreg og i andre land i verda	Transportmidler i et miljøperspektiv	Transportmidler i forskjellige deler av verden er temaet. Hva benyttes og hvilke funksjoner har de? Hva er mest miljøvennlig?
Eleven skal kunne finne fram til og presentere aktuelle samfunns spørsmål, skilje mellom meninger og fakta, formulere argument og drøfte spørsmål	Aktuelle saker i ulike lands medier	http://translate.google.com/ På denne nettressursen kan man skrive inn en søkefrase for å finne informasjon på andre språk. Ved for eksempel å skrive president Barack Obama i søkefeltet, trykke på arabisk blant mulige språk, vil det dukke opp arabiske nettsteder. De arabiske nettstedene vil da også være tilgjengelig på norsk (av og til med noe uforståelig norsk grunnet teknisk oversettelse). Elever kan samarbeide og vise hvordan et tema behandles forskjellige steder i verden. Elevene bidrar med sine ulike forutsetninger. Følgende lenke kan gi ideer til hvordan det kan arbeides med mediens ulike framstillinger av nyheter: http://www.thunderbay.org/upload/documents/grade11media1.pdf
Eleven skal kunne drøfte menneskeverd, rasisme og diskriminering i eit historisk og notidig perspektiv med elevar frå andre skular ved å bruke digitale kommunikasjonsverktøy	Utvexling av meninger mellom elever i andre land	Flere skoler i Norge er med i et nettverk i UNESCO. Disse skolene har allerede kontakter med skoler i andre deler av verden og elevene kan være på nett med hverandre. For andre skoler kan det opprettes kontakt slik at elever i klassen kan kommunisere ved hjelp av nettet. Kanskje klassen har vennskapsklasser i andre land? Elever med andre morsmål blir en viktig ressurs og sammen med majoritetselever formuleres spørsmål på både norsk og det aktuelle språket.
Eleven skal kunne gjere greie for politiske institusjonar i Noreg og samanlikna dei med institusjonar i andre land	Politiske institusjoner	Elever finner fram til politiske institusjoner i andre land og sammenligner disse med tilsvarende i Norge. Flerspråklige elever benytter sin språkkompetanse når alle søker på nettet

Norsk

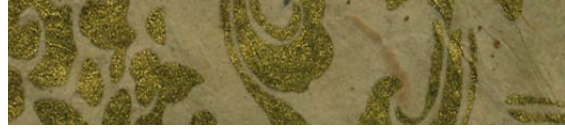
I læreplanen for norsk heter det blant om formålet for faget:

Et hovedmål for opplæringen i norsk gjennom hele grunnopplæringen er språklig selvtilit og trygghet i egen kultur som grunnlag for utvikling av identitet, respekt for andre kulturer, aktiv samfunnsdeltakelse og livslang læring. Norskfaget etablerer seg i spenningsfeltet mellom det historiske og det samtidige, det nasjonale og det globale. Å se norsk språk og kultur i et historisk og nasjonalt perspektiv kan gi elevene innsikt i og forståelse for det samfunnet de er en del av. Internasjonale perspektiver i norskfaget kan bidra til å utvikle kulturforståelse, toleranse og respekt for mennesker fra andre kulturer. Dagens situasjon er preget av kulturutveksling og kommunikasjon på tvers av tidligere grenser — språklig, kulturelt, sosialt og geografisk. Norsk språk og kultur utvikles i en situasjon preget av kulturelt mangfold og internasjonalisering, i samspill med nordiske nabospråk og minoritetsspråk i Norge og med impulser fra engelsk. I dette språklige og kulturelle mangfoldet utvikler barn og unge sin språkkompetanse.

Norskfaget har en spesiell oppgave ved å gi elever språklig selvtilit, også til de elevene som ikke har norsk som morsmål. Elever med annet morsmål enn norsk og samisk som ikke har tilstrekkelige norskferdigheter til å følge den vanlige opplæringen, har etter Opplæringsloven §2.8 rett til særskilt norskopplæring. For denne elevgruppa er det laget en læreplan i grunnleggende norsk. Læreplanen i grunnleggende norsk er en overgangsplan som skal brukes til elevene er i stand til å følge opplæringen i norsk. Det er utarbeidet kartleggingsverktøy i tilknytning til planen. Både læreplan og kartlegging kan lastes ned ved å gå inn på denne lenken http://udir.no/templates/udir/TM_Artikkel.aspx?id=3147

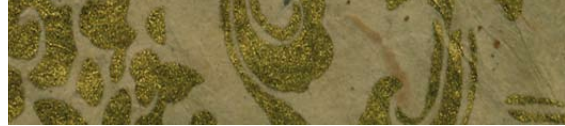
Ettersom planen i grunnleggende norsk er en overgangsplan, vil alle elever som ikke har norsk som morsmål, etter hvert følge ordinær plan i norsk. Det er en viktig oppgave at læreren legger til rette for at opplæring i norsk gir alle elever opplevelse av språklig selvtilit og trygghet til å bli aktive samfunnsdeltakere. Det kan læreren gjøre ved å legge til rette for at alle elever får ta i bruk sine erfaringer og kompetanse. I læreplanen i grunnleggende norsk står det at opplæringen i norsk skal samordnes med lese- og skriveopplæring i morsmål og tospråklig fagopplæring. Det pekes på at dette kan styrke opplæringen i grunnleggende norsk. Videre hevdes det at opplæringen skal bidra til interkulturell forståelse. Læreplanen i norsk og i grunnleggende norsk gir således store muligheter til at elevene gjennom å bruke morsmålet kan oppfylle kompetansemålene.

Samtidig ser vi at alle elever i klasser der det er et språklig og kulturelt mangfold, vil ha fordeler av at de tospråklige ressursene benyttes. Språklig og kulturelt mangfold blant elevene gjør sammenligning av språk og kultur lett tilgjengelig. Tar man i bruk mangfoldet som er representert i klassen eller ved skolen, bidrar det til å utvikle kulturforståelse og respekt for andre. Det vil si at i klasser der dette mangfoldet benyttes, vil formålet med faget lettere kunne oppfylles.

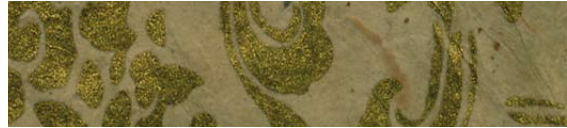
Norsk. Trinn 1-2

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne leke, improvisere og eksperimentere med rim, rytme, språklyder og meningsbærende elementer	Lære ord på andre språk	I arbeidet med rim, rytme, lyder benyttes språklige elementer fra språk som er representert i klassen. Læreren kan for eksempel hilse på forskjellige språk og høre hva ukedagene heter på språk i klassen. Elever kan lære å telle på andre språk. Dette brukes til en bevisstgjøring av lydene og en sammenligning av språkene. Elevene utvikler metaspråklig bevissthet og det legges opp til språklig undring på bakgrunn av språk representert i klassen.
Eleven skal kunne samtale og personer og handlinger i eventyr og fortellinger	Tospråklige eventyr	www.familieforlaget.no benyttes for å finne oversatte eventyr. Elever får mulighet til å lytte til eventyr på morsmålet og norsk.
Eleven skal kunne bruke egne kunnskaper og erfaringer for å forstå og kommentere innholdet i leste tekster	Lese bøker på to språk	Tospråklige lærere ved skolen er nøkkelpersoner. Sammen kan lærerne finne fram til tospråklige tekster. Elever får høre tekstene på begge språkene og på den måten gis alle muligheter til å forstå og kommentere innholdet.
Eleven skal kunne finne skjønnlitteratur og faktabøker til egen lesing	Tospråklige bøker i klassen og på biblioteket	Sørg for at det finnes tospråklige bøker tilgjengelig enten i klasserommet eller på skolens bibliotek. Dette er tatt opp under avsnittet om synliggjøring.

Norsk. Trinn 3-4

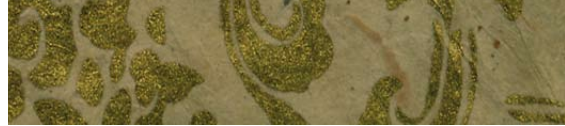
Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne samhandle med andre gjennom dramatisering. Eleven skal kunne framføre tekster for medelever	Dramatisere eventyr der flere språk benyttes	På Rykkinn skole i Bærum ble eventyr om Askeladden og de gode hjelperne omarbeidet, dramatisert og framført. Askeladden reiste ut i verden og møtte folk med andre språk som danset og optrådte for ham. Da var det godt å ha med seg hjelpere med flerspråklig kompetanse!
Eleven skal kunne samtale om et utvalg sanger, regler, dikt, fortellinger og eventyr fra fortid og nåtid og i oversettelse fra andre kulturer	Eventyr fra andre land	Finn fram til eventyr fra andre land, oversatt til norsk. Samarbeid med foreldre, tospråklige lærere andre tospråklige personer som kan fortelle eventyret på originalspråket. Elevene kan lese om hovedpersonene på nettet. Ved for eksempel å søke på Hodja, en godt kjent skikkelse i den muslimske verden, vil det komme fram lenker på forskjellige språk. De tospråklige elevene blir viktige ressurspersoner for å kunne lete fram relevant informasjon.
Eleven skal kunne lese skjønnlitteratur og fagtekster for barn med flyt, sammenheng og forståelse	Lesevenner	Elever i 4.klasse leser på norsk eller på morsmålet for barn i barnehage. For utfyllende litteratur, les kapittel 6 av Elin Warne i "Familielæring" (Aamodt, Hauge 2008), http://asen.skole.lorenskog.no/index.php?pageID=202&page=lesevenner
Elever skal kunne uttrykke seg skriftlig gjennom å eksperimentere med ord	"Den fineste boken om meg"	Elevene skriver alene, på morsmålet eller på norsk. Elevene kan også, to og to, samarbeide om å lage tospråklige tekster, både på norsk og et annet språk. http://www.malmo.se/skolautbildning/resurscentrum-formangfaldensskola/skolornasegnaprojekt.4.d2883b106e53ae64c80003789.html På denne siden kan man lese om et prosjekt på en skole i Sverige der elever skriver på morsmålet. På neste lenke finns mange eksempler på tospråklige tekster skrevet på mange språk http://thornwood.peelschools.org/dual/index2.htm

Norsk. Trinn 5-7

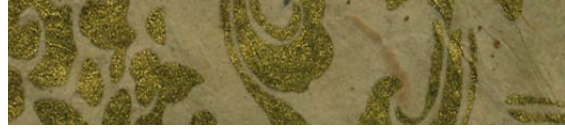
Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne opptre i ulike språkroller gjennom rollespill og drama, opplesing, intervju og presentasjoner	Intervju	Elever intervjuer personer i nærmiljøet, kunstnere som besøker skolen eller andre der det legges til rette for at intervjuet foretas både på norsk og på elevers morsmål.
Eleven skal kunne lese et mangfold av tekster i ulike sjangrer og av ulik kompleksitet på bokmål og nynorsk: norske og oversatte, skjønnlitterære tekster og sakprosaetekster	Oversatt skjønnlitteratur	Skjønnlitteratur velges i forhold til elevenes bakgrunn. Det velges forfattere fra foreldrenes opprinnelsesland. Elever med samme morsmål kan opptre som ressurspersoner, både i forhold til innhold, også med hensyn til oversettelse. Kanskje en elev eller en av de tospråklige foreldrene kan lese teksten på originalspråket?
Eleven skal kunne lage sammensatte tekster med bilder, utsmykninger og varierte skrifttyper til en større helhet, manuelt og ved hjelp av digitale verktøy	Mitt land	Elevene lager presentasjoner av foreldrenes opprinnelsesland eller et land de velger selv som de ønsker å vite noe om. Læreren setter kriterier for innhold på bakgrunn av elevenes kompetanse. For noen vil det være aktuelt å skrive noe på morsmålet.
	Flerspråklig tegneserie	Elevene arbeider sammen om å lage en tegneserie. Det benyttes minst to språk i fortellingen.

Norsk. Trinn 8-10

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne delta i utforskende samtaler om litteratur, teater og film	Film, litteratur, teater fra andre land	Ved valg av litteratur, teater eller film kan læreren sørge for at elever med annet morsmål enn norsk får et ekstra fortrinn ved å velge noe som er skrevet på deres morsmål. Samtidig vil de andre elevene kunne få ekstra informasjon ved at forfatteren kan leses på originalspråket.
Eleven skal kunne gjøre rede for hvordan samfunnsforhold verdier og tenkemåter framstilles i oversatte tekster fra andre språk	Oversatte tekster	Ved å velge tekster som er oversatt fra språk som snakkes i klassen, vil elevene kunne få ekstra bakgrunnsinformasjon. Her kan man samarbeide med foreldre, eldre elever og andre tospråklige ressurspersoner i nærmiljøet for å få ekstra opplysninger. Dersom elevene kan lese på morsmålet kan de lete opp mer informasjon om forfatteren på nettet. Læreren legger til rette for at de minoritetsspråklige elevene her kan være en ressurs
	Sagn, myter og ordtak	Elever sammenligner ordtak, sagn og myter fra mange land. Hvordan uttrykkes noen av de norske ordtakene på andre språk? Og omvendt – er det noe tilsvarende uttrykk på norsk.

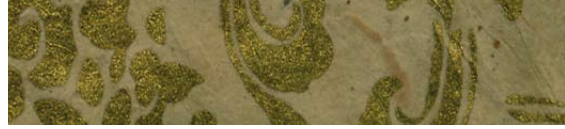

Matematikk

"Matematikk er ein del av den globale kulturarven vår. Mennesket har til alle tider brukt og utvikla matematikk for å utforske universet, for å systematisere erfaringar og for å beskrive og forstå samanhengar i naturen og i samfunnet. Matematikk ligg til grunn for viktige delar av kulturhistoria vår og for utviklinga av logisk tenkning. På den måten spelar faget ei sentral rolle i den allmenne danninga ved å påvirke identitet, tenkjemåte og sjølvforståing."

Dette er hentet fra formålet for faget. Det skulle her være god mulighet til å vise noe av matematisk tankegang i andre kulturer. Matematikk må betraktes som en kulturbestemt kunnskap som alle kulturer produserer, men som ikke behøver å se lik ut fra kultur til kultur. Etnomatematikk er betegnelsen på en gren innen matematikkfaget som omhandler studier av matematiske ideer i forhold til det kulturelle og sosial liv (Paulus Gerdes, Mozambique). Utgangspunktet for å ta i bruk en slik tilnærming er at elever skal ha større mulighet til å lykkes i matematikkopplæringen. Ved siden av mulighet til å kunne kommunisere om matematiske oppgaver tas elevers egne sosiale og kulturelle bakgrunn i bruk. En måte å bruke etnomatematikken på er å se på andres matematiske praksis ved å hente inn eksempler. På denne lenken gis ideer til hvordan etnomatematikken kan benyttes:

http://www.matemania.no/fordypning/pdf/geometri_5_3.pdf

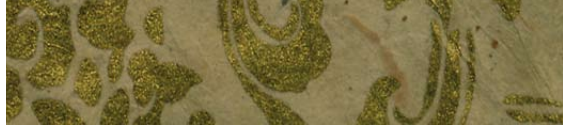

Matematikk. Trinn 1-2

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne telle til 100, dele opp og bygge mengder opp til 10	Telle på flere språk	Elevene lærer å telle til 10 på de språkene som klassen mestrer. Man kan også undersøke hvordan man teller på andre språk, og lære det.
Elevene skal kunne gjøre overslag over mengder, telle opp, sammenligne tall og uttrykk, tallstørrelser på forskjellige måter	Forskjellige måter å telle på	Å telle på fingrene er et godt hjelpemiddel i denne alderen. Gjør alle i klassen det på samme måte?
Eleven skal kunne lage og utforske enkle geometriske mønstre og beskrive dem muntlig	Geometriske figurer i lek og spill	Benytte spill og leker fra ulike barnekulturer. Forskjellige paradis som barn tegner har geometriske figurer. Elevene beskriver hva slags figurer de tegner, størrelse og form. Noen av elevene i klassen har kanskje eksempler på andre paradis eller lignende som tegnes i andre land? For utfyllende lesing: http://www.matemania.no/fordypning/pdf/geometri_5_3.pdf

Matematikk. Trinn 3-4

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Elevene skal kunne lage og utforske geometriske mønstre og beskrive dem muntlig	Papirbretting, origami	De fleste barn har laget spå en eller annen gang. Papirbretting, origami, er en del av hverdagen for mange i Østen, og også i andre deler av verden. Det er derfor sannsynlig at noen av elevene ved skolen kan være ressurspersoner her. På denne siden http://www.caspar.no/tangenten/1998/0498_hinna.pdf kan man blant annet lese om et konkret skoleeksempel om origami på barnetrinnet, skrevet av Kristin Hinna. I følge henne er det enkelt å konkretisere geometriske figurer ved hjelp av origami.
Eleven skal kunne plassere og beskrive posisjoner i rutenett, på kart og i koordinatsystem, både med og uten digitale verktøy	Forskjellige mønstre	Elevene finner fram til forskjellige mønstre fra forskjellige kulturområder. Dette kan være en samarbeidsoppgave i fagene matematikk og kunst og håndverk. Elevene skal finne mønstre som har vært i bruk forskjellige steder. Mønstrene tegnes inn på ruteark og brukes som modell i en formingsaktivitet.

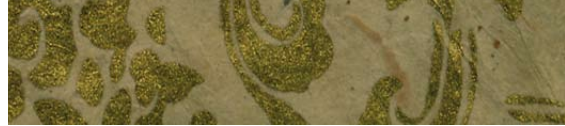
Matematikk. Trinn 5-7

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne analysere egenskaper ved to- og tredimensjonale figurer og beskrive fysiske gjenstander innenfor teknologi og dagligliv ved hjelp av geometriske begreper	All verdens flagg	Tegne flagg fra forskjellige land i verden, bruke geometriske figurer og lære forholdstallet i flaggene. Se følgende link for å finne forskjellige flagg: http://www.worldflags101.com
Eleven skal kunne beskrive plassverdisystemet for desimaltall, regne med positive og negative hele tall, desimaltall, brøker og prosent, og plassere dem på tallinja	Positive og negative tall på tidslinja	Et konkret opplegg er her hentet fra Matematikksenteret. Tidslinja kan for eksempel brukes til å sette inn år 0 der utgangspunktet for tidsregningen i Vesten er. Dette kan sammenlignes med muslimenes år 0 og med andre religioner. Se vedlagte lenke: http://www.matematikksenteret.no/content.ap?thisId=276&language=0
Eleven skal kunne planlegge og samle inn data i forbindelse med observasjoner, spørreundersøkelse og eksperiment	Værobserverasjoner	Elevene foretar værobserverasjoner over et visst tidsrom. Værobserverasjoner foretas på hjemstedet og et annet sted, for eksempel i foreldrenes hjemland. Observasjonene innhentes ved hjelp av internett eller samtaler med slekt i opprinnelseslandet. Vær og værforhold sammenlignes.

Matematikk. Trinn 8-10

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne analysere, også digitalt, egenskaper ved to- og tredimensjonale figurer og bruke de i forbindelse med konstruksjoner og beregninger	Bygge en by ved hjelp av origami	Dette kan egne seg som gruppearbeid, også på tvers av klassetrinn. Ved å gå inn på Nasjonalt Senter for Matematikk i Opplæringen vil man få et helt konkret eksempel på hvordan dette kan gjøres: http://www.matematikksenteret.no/content.ap?thisId=299&language=0

Musikk

Fra formålet med faget musikk heter det blant annet:

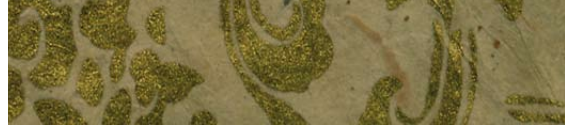
"Musikkfaget spiller en sentral rolle i en tilpasset opplæring i en inkluderende skole.

I et flerkulturelt samfunn kan faget medvirke til positiv identitetsdanning gjennom å fremme tilhørighet til ens egen kultur og kulturarv, toleranse og respekt for andres kultur og forståelse for musikkens betydning som kulturbærer og verdiskaper lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Elevenes musikalske bakgrunn bør tas i bruk."

Innen dette faget bør det være store og gode muligheter for å benytte ressursen som skolens elever, foreldre og ansatte bringer med seg.

Musikk. Trinn 1-2

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne delta i leker med et variert repertoar av sanger, rim, regler, sangleker og danser	Sanger på flere språk	Elevene kan synge "Fader Jacob " på flere språk. På denne lenken kan man finne barnesanger fra hele verden: http://www.mamalisa.com/ Barna kan presentere en barnesang som betyr mye for dem, gjerne på morsmålet. Det er fint å utnytte mangfoldet i lærerkreftene og involvere foreldrene i å finne fram til barnesanger de selv lærte som barn. Man kan leke med å se på likheter og forskjeller i barnesanger på ulike språk. Av og til ligner barnesanger fra ulike land på hverandre når det gjelder rytme og/eller melodi, av og til er de svært forskjellige. Det går an å blande barnesanger fra ulike land eller med ulike språk.
	Rim og regler på flere språk	For å trene lyder og uttale er det både nyttig og viktig å bruke rim og regler. Rim og regler på andre språk benyttes for å leke med språket. Samtidig vil minoritetsspråklige elever kunne instruere sine medelever.
	Leker og sangleker fra mange land	Det er spennende å kunne lære leker fra ulike land. Noen kjenner kanskje en variant av Bjørnen sover og kan lære den til læreren og medelevene?

Musikk. Trinn 3-4

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne gjenkjenne norsk og samisk folkemusikk og folkemusikk fra andre kulturer	Folke- musikk fra mange land	Det lyttes til både norsk og samisk folkemusikk og folkemusikk fra land elevene har bakgrunn i. Om ikke det er lett å finne musikk fra det aktuelle landet, kan det velges musikk fra nærliggende områder. http://www.lullabies-of-europe.org/
	Vogge- sanger på andre språk	
Etter 4. trinn skal eleven kunne danse et utvalg norske og internasjonale folkedanser	Folkedans	Blant skolens elever, lærere, foresatte og andre ansatte er det ofte noen med kompetanse innen dans. Dette er en ressurs som bør benyttes. Her kan man trekke inn dans fra hele verden. Elever som kan en dans fra et annet land kan være læremester for de andre elevene.

Musikk. Trinn 5-7

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne gi uttrykk for opplevelser i møte med verker av sentrale komponister fra kunstmusikken	Forskjellige komponis- ter	I valg av komponister kan man fokusere på en komponist fra et land elevene har bakgrunn i. Kanskje disse elevene har kjennskap til noe mer om komponisten enn resten av klassen?
Etter 7. trinn skal eleven beherske noen norske danser og danser fra andre land	Dans	Se 3. og 4. trinn. Det kan være spennende å trekke inn populærkulturelle danser og vise hvordan disse kan være sammensmeltinger eller har vokst fram fra andre kulturer. Se for eksempel på likhet mellom norsk folkedans og hip hop, norsk folkedans og annen folkedans.

Musikk. Trinn 8-10

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne gjøre rede for hvordan musikk gjenspeiler trekk ved samfunnsutvikling og ungdomskultur og hvordan dette kan komme til uttrykk gjennom ulike former for rytmisk musikk, kunstmusikk og norsk, samisk og andre kulturers folkemusikk	Musikkhistorie	Ta utgangspunkt i elevenes musikkinteresser og be elevene søke etter musikkens røtter. Dette settes i sammenheng med samfunnet og tiden musikken er skapt i.

Kunst og håndverk

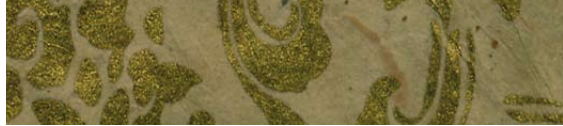
Formål med faget:

"Opplevelse av kunst, design og arkitektur og bevisstgjøring om kulturarven i et globalt perspektiv utgjør sentrale sider ved faget. Forståelse for fortidens og nåtidens kunst og håndverk i egen og andres kultur."

Kunst og håndverk. Trinn 1-4

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Elevene skal kunne lage enkle modeller av hus i naturmaterialer Elevene skal kunne bygge modeller av hus og rom Elevene skal kunne bygge opp modeller av hus og beskrive særtrekk ved bygninger i nærmiljøet og sammenligne med nasjonale og internasjonale stilretninger Elevene skal kunne forklare hvordan klima, kultur og samfunnsforhold påvirker bygningers konstruksjon, valg av materialer, formuttrykk og symbolfunksjon	Kjente hus her og der	Hus er et tema som går igjen på flere trinn: hus i lokalmiljøet, hus i Norge og hus i andre kulturer. Ved hjelp av oppslagsverk og nettsøk kan elevene finne fram til kjente hus og bygninger som de ønsker å kopiere. Ut fra elevgrunnlaget velges hus og bygninger som elever har et forhold til og som de ønsker å lage en modell av. Hus som tema kan egne seg til prosjektarbeid på tvers av forskjellige trinn. Elever med samme morsmål kan arbeide sammen. Ellers kan elever med andre morsmål enn norsk, hjelpe til på gruppene med å finne fram og lese om bygninger i andre land.
Elevene skal kunne uttrykke egne opplevelser gjennom tegning	Fest og høytid	Feiring av ulike høytider er tema. Elevene tegner fra sine opplevelser og forteller om det for sine medelever. Dette kan være noe elevene gjør sammen med sine foreldre, samtaler om det hjemme og forteller om det på skolen.

Kunst og håndverk. Trinn 5-7

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne bruke formelementer fra ulike kulturer i utforming av gjenstander med dekorative elementer	Reklameplakat	Elevene benytter forskjellig dekor, språk, alfabet og lager reklame for sin flerkulturelle skole
Elevene skal kunne sammenligne bruk av teknikker og virkemidler innenfor folkekunst og kunsthåndverk i ulike kulturer ved bruk av digitale og andre kilder	Kunsthåndverk i ulike kulturer	Elever kan søke på nettet og finne fram til folkekunst og kunsthåndverk i forskjellige land. Minoritetsspråklige elever, søsken og foreldre kan hjelpe til slik at mengden informasjon blir større enn om det bare søkes på norske nettsider.

Kunst og håndverk. Trinn 8-10

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Elevene skal kunne diskutere hvordan kunstnere i ulike kulturer har framstilt mennesker gjennom tidene, og bruke dette som utgangspunkt for eget skapende arbeid med portrett og skulptur	Mennesket i kunsten	Benytt kunstbøker på biblioteket og finn fram til kunstnere fra noen utvalgte land. Let fram kunstnerne på nettet.

Mat og helse

Om formålet med dette faget heter det blant annet:

"I eit fleirkulturelt samfunn er det viktig med medvit om norsk matkultur og det særreigne for samisk mattradisjon, og ha kunnskap om og respekt for mattradisjonar i andre kulturar". Flere av kompetansemålene i faget egner seg både for internasjonalisering og sammenligning med andre. I dette faget er det gode muligheter for å legge til rette for at alle elever blir ressurspersoner.

Mat og helse. Trinn 1-4

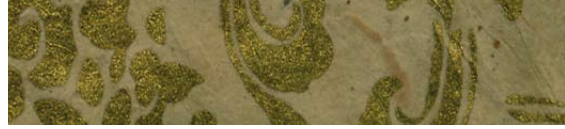
Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Elevene skal kunne dekkje bord og beskrive korleis måltidsskikkar blir praktiserte i ulike kulturar	Måltider	Elevenes erfaringer bringes inn. Hvilke måltider inntas til hvilke tider? Her er det forskjeller innad i Norge, fra sted til sted og fra familie til familie. Hva spiser man til de forskjellige måltidene? Hvordan dekkes bordet til ulike måltider?

Mat og helse. Trinn 5-7

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne lage mat frå ulike kulturar Eleven skal kunne finne oppskrifter i ulike kjelder	Nye matretter	Det er mulig at noen av de minoritetsspråklige foreldrene ved skolen har anledning til å undervise i hvordan elever kan lære noen av de populære nye matrettene. På Linderud skole i Oslo samarbeidet de med en kokk med bakgrunn fra Latin-Amerika. Dermed ble elevene flinke til å lage latinamerikansk gryte. Skolen deltok i prosjektet "Health and Physical Education" og vant Comenius-prisen i 2008. Matoppskrifter fra andre land ble oversatt og oppskrifter ble utvekslet på e-post. Noen av matrettene ble prøvd ut på skolen. I en slik sammenheng blir elever med forskjellig språkkompetanse ressurspersoner. Samtidig viste prosjektet at elevene blir opptatt av å skaffe seg gode språkkunnskaper. http://siu.no/no/Konferanser-og-publikasjoner/Nyheter-fra-SIU-2008/Linderud-skole-vinner-av-Comenius-prisen-2008

Mat og helse. Trinn 8-10

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne planlegge og gjennomføre måltid i samband med høgtider eller fest og ha ei vertskapsrolle	Fest i tilknytning til en høytid	I faget mat og helse er det god anledning til å samarbeide med andre fag. I tilknytning til en av festene som skolen eller klassen feirer kan elevene planlegge et måltid. Dersom skolen feirer barnas dag i Tyrkia kan festen gis et tyrkisk preg og elevene lærer å lage Børek. De yngre elevene på skolen inviteres.

Naturfag

"Naturfaget skal bidra til at barn og unge utvikler kunnskaper og holdninger som gir dem et gjennomtenkt syn på samspillet mellom natur, individ, teknologi, samfunn og forskning".

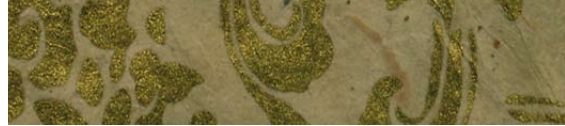
I dette faget er det også god anledning til å benytte seg av et sammenlignende perspektiv. Samtidig er det viktig at elevene får innsikt i at natur og miljø må sees i en globalisert sammenheng.

Naturfag. Trinn 1-2

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne beskrive noen viktige kjennetegn ved de fire årstidene ved å observere dem	Årstider i Norge og i andre land	Elevene får i oppgave å innhente informasjon fra foreldre og andre familiemedlemmer som kommer fra andre land om hvordan årstidene oppleves, hva man kan gjøre, hvordan man lever, kler seg, spiser osv. Dette legges fram for klassen og elevene arbeider så i sammensatte grupper med å presentere årstidenes likheter og forskjeller mellom land og verdensdeler. Har alle land for eksempel fire årstider? For utfyllende lesing: s.63 – 66 i Veiledning til Tospråklig opplæring (Læringssenteret 2003)
		Elevene følger et tre gjennom hele året og beskriver hva som skjer med treet. Samtidig følger de et tre i et eller flere andre land der elevene har slektninger. Dersom det er mulig, kan slektingene sende bilder av treet på samme tid som elevene gjør sine observasjoner i Norge.

Naturfag. Trinn 3-4

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne fortelle om dyr og hva god dyreadferd er	Dyr i Norge og andre land	Hvilke dyr finnes i Norge og hvilke dyr finner vi i andre land? Er hunden et kjæledyr i alle land?
Eleven skal kunne gjenkjenne noen stjernebilder og beskrive fenomener som kan observeres på himmelen	Stjernehimmlen	Elevene lærer navn på noen av stjernebildene. Hva kalles de samme stjernebildene i andre land? Elevene snakker med de hjemme og andre som kommer fra andre land og finner ut hva for eksempel Karlsvogna heter på deres språk. Forslag til litteratur i klassen: Stjernebilder i "Bruk ordene" (Hauge og Smidt, 2001)

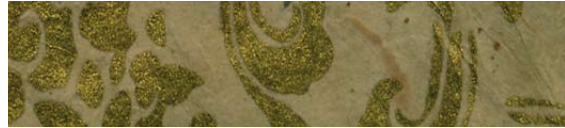
Naturfag. Trinn 5-7

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne foreta relevante værmålinger, og presentere resultatene med og uten digitale hjelpemidler	Værobser- vasjoner	Elevene måler utetemperatur til fastsatt tid hver dag i fire uker. Minoritetsspråklige elever foretar værobserasjoner i foreldrenes opprinnelsesland via TV, internett, telefon. Dette kan selvfølgelig alle elever delta i. Elevene lager presentasjoner av sine observasjoner og presenterer arbeidene på norsk og på de respektive språkene for elever med samme språkkompetanse på andre trinn. Ved å gå inn på Naturfagsenterets nettside vil det være mulig å finne lignende ideer tilknyttet dette kompetansemålet: http://www.naturfag.no/_ungdom/uopplegg/vis.html?tid=737235

Naturfag. Trinn 8-10

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne observere og gi eksempler på hvordan menneskelige aktiviteter har påvirket et naturområde, identifisere ulike interessegruppers syn på virkningen og foreslå tiltak som kan verne naturen for framtidige generasjoner	Klima- endringer	Elevene velger to land på ulike steder på jordkloden, og finner opplysninger om disse landene. Så skal de sammenlikne hvor sårbare disse to landene kan være for klimaendringer på grunnlag av utvalgte parametre. Velg ut en eller flere samfunnssektorer og registrer hvordan disse sektorene kan bli påvirket av endringer i temperatur, nedbør og havstigning Tospråklige elever finner fram opplysninger på nettet eller ved å spørre andre tospråklige ressurser.

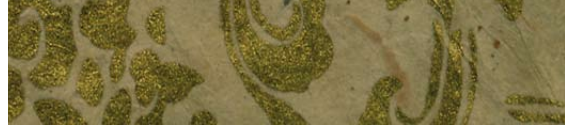

Religion, livssyn og etikk

I formålet med dette faget heter det at faget skal være en møteplass for elever med ulik bakgrunn, der alle skal bli møtt med respekt. Kunnskaper om religioner og livssyn og om den funksjon disse har både som tradisjon og som aktuelle kilder til tro, moral og livstolkning, står sentralt i faget. Vi ser her at faget religion, livssyn og etikk er godt egnet til å skape samhandlingsarenaer der elever og voksne med ulike livssyn kommer sammen, lærer om ulike religioner og livssyn og der alle kan bidra til felles kunnskapsgrunnlag og ny innsikt. Dette faget innbyr på en spesiell måte til at alle elever kan nyttiggjøre seg av sine erfaringer og kunnskap. Læreren kjenner sine elever og vet hvordan hun eller han kan tilrettelegge opplæringen slik at alle elevene blir aktive i dette faget. I et slikt fag er det nødvendig at det er et godt klima for å få til de gode samtalene omkring de ulike temaene.

Religion, livssyn og etikk. Trinn 1-4

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Elevene skal kunne kjenne til, fortelle om, gjenkjenne kunst, forklare, beskrive og reflektere over særtrekk ved de forskjellige religionene og utvalgte livssyn	Høytider knyttet til ulike religioner og livssyn Forskjellig tidsregning	Faget gir god anledning til å sammenligne religioner og livssyn. "Den felleskulturelle skolen" (Hauge 2007) gir gode ideer til innhold knyttet til RLE-faget (tidligere KRL). Disse temaene tas opp i de ulike religionene og livssyn på alle trinn, med litt forskjellige mål.
Elevene skal kunne samtale om familieskikker i hverdag og høytid på tvers av religioner og livssyn	Kunst og musikk i forskjellige religioner Fest og høytid	Den flerkulturelle kalenderen utgitt av antirasistisk senter vil gi god anledning til å følge med på fest og høytidsdager i andre land. Det er naturlig å legge spesielt vekt på de dagene som er knyttet til land og religioner elevene har sin bakgrunn fra.

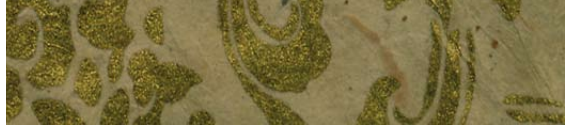

Religion, livssyn og etikk. Trinn 5-7

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne diskutere rasisme og hvordan antirasistisk arbeid kan forebygge rasisme	Antirasistisk arbeid	I forkant av Holocaust-dagen arbeides det med temaet rasisme og antirasistisk arbeid. Her er det mange temaer å ta av. Elevsammensetningen og forutsetningene i elevgruppen vil være avgjørende for valg av tema. På denne lenken er det undervisningsopplegg i tilnytning til Holocaust-dagen. http://statped.no/templates/News.aspx?id=38171&epslanguage=NO

Religion, livssyn og etikk. Trinn 8-10

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne drøfte verdivalg og aktuelle temaer i samfunnet lokalt og globalt: sosialt og økologisk ansvar, teknologiske utfordringer, fredsarbeid og demokrati	Hva skjer – og hvorfor?	Læreren tar utgangspunkt i elevene, deres bakgrunn og interesser, og aktuelle saker. Verdier diskuteres og drøftes. Det er nødvendig at alle opplever at de blir respektert for at de skal ha ønske om å delta i slike drøftinger.

Kroppsøving

I dette faget har læreren god anledning til å la noen timer dreie seg om aktiviteter der elevene med minoritetsbakgrunn har et fortrinn. Fra formålet med faget har vi klippet følgende formuleringer:

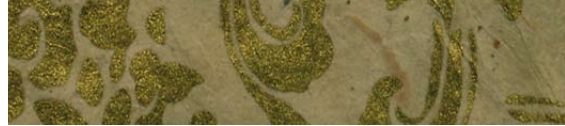
"Rørslekultur i form av leik, idrett, dans og friluftsliv er ein del av den felles dansinga og identitetsskapinga i samfunnet. Sentralt i faget står rørsleleik, allsidig idrett, dans og friluftsliv, der elevane ut frå egne føresetnader skal kunne oppleve meistring og meistringsglede."

Kroppsøving. Trinn 1-4

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne utforske og leike med ulike rytmar og uttrykkje dei med rørsler	"Haien kommer" på andre språk	På de første trinnene benyttes mye lek i kroppsøvingstimmene. "Haien kommer" forutsetter at elevene oppfatter hvilken fisk som ropes ut. Her kan læreren noen ganger bruke andre språk slik at de elevene som ikke har norsk som sitt førstespråk, får et fortrinn. Likedan kan det brukes sangleker på forskjellige språk. Det er spennende å lære noen nye leker og samtidig får alle elevene en forståelse for hvor vanskelig det kan være å mestre leken når man ikke oppfatter alle ordene som sies.
Eleven skal kunne vere med i songleikar og enkle dansar frå ulike kulturar	Forskjellige sangleker	

Kroppsøving. Trinn 5-7

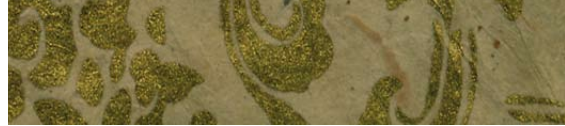
Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne danse enkle dansar frå ulike kulturar	Sangdans	Elevene lærer enkle sangdanser fra ulike tradisjoner. Læreren passer på at de elevene som har kunnskap på dette feltet, får benytte den i en slik sammenheng.
Eleven skal kunne lage enkle dansar og eksperimentere med rytmar og rørsler		

Kroppsøving. Trinn 8-10

Kompetansemål	Tema	Forslag til innhold
Eleven skal kunne vere med i eit breitt utval av idrettar	Ulike idretter	Dersom noen av elevene i klassen eller på skolen har kompetanse i en idrettsgren, for eksempel en nasjonalidrett, kan disse elevene bli lærere for andre elever. Læreren kan legge opp til timer der han/hun vet noen av elevene vil ha mulighet til å være ressurspersonene.
Eleven skal kunne danse dansar frå norsk kulturtradisjon og andre kulturar Eleven skal kunne skape dans og delta i dansar som andre har laga Eleven skal kunne utføre dansar frå ungdomskultur	Indisk-norsk folkedans	Når elevene skal kunne skape dans og delta i andre danser, kan det gjøres ved å skape noe nytt ut fra ulike dansetradisjoner. For eksempel kan elever med kompetanse i indisk dans vise det for sine medelever og sammen kan de skape en ny dans med innslag fra både indisk og norsk kulturtradisjon.

Det flerspråklige og flerkulturelle som ressurs i tverrfaglige aktiviteter

Samarbeidsoppgaver Lærerne har en nøkkelrolle i arbeidet med å gi status til elevers ulike erfaringer og kunnskaper. Ved å legge til rette for samarbeidsoppgaver der det etterspørres ulike kompetanse, vil læreren bidra til at elever med andre morsmål enn norsk, blir ressurspersonene. I "Den felleskulturelle skolen" gir An-Magritt Hauge ideer til hvordan slike oppgaver kan lages (Hauge 2007).

GLOBINGO			
Finn noen som:			
A. har reist til et annet land.	B. har en pennevenn i et annet land.	C. lærer et annet språk.	D. har en slektning i et annet land.
E. har vært til hjelp for en person fra et annet land.	F. liker en popgruppe fra Afrika.	G. har på seg noe som er laget i et annet land.	H. liker mat fra et annet land. Nevn en rett.
I. kan navnet på en sportsstjerne fra Asia.	J. har bil som er laget i Asia.	K. har snakket med noen fra et annet land.	L. lever i et tospråklig hjem.
M. har lest noe om et afrikansk land i avisen nylig.	N. har sett et tv-program fra et annet land nylig.	O. kan nevne et appelsineksporterende land.	P. der en av foreldrene er født i et annet land.
A	B	C	D
_____	_____	_____	_____
navn	navn	navn	navn
_____	_____	_____	_____
svar	svar	svar	svar
E	F	G	H
_____	_____	_____	_____
navn	navn	navn	navn

Flerspråklig skoleavis Elevene samarbeider på tvers av trinnene om å lage en digital skoleavis der det benyttes flere språk. Tospråklige lærere er nøkkelpersoner i arbeidet. Avisen kan leses av familie og venner i andre land. Eksempel: <http://toyen-globus.blogspot.com/>

Flerspråklig teateroppsetning/dramatisering/revy

Eksempel fra Rykkinn skole i Bærum

<http://www.rykkinnskole.no/?artID=1731&navB=1>

Verdensarvsteder UNESCO liste over verdens kultur- og naturarv inneholder arv av fremstående universell verdi. I september 2008 inneholdt listen 878 steder. Hvilke steder står på listen fra de landene som elevene i klassen har bakgrunn fra? Og hvilke steder i Norge står på listen? Ved å benytte denne lenken <http://www.unesco.no/generelt/verdensarven/verdensarvlisten> vil man kunne finne hvilke steder som står på listen under de forskjellige landene. Her skulle det være nok å ta av. Ved hjelp av nettet kan elevene lese om kriterier som ligger til grunn for å komme på verdensarvlisten, elevene kan finne fram til stedet på <http://earth.google.com/index.html> eller lete det fram i atlasen. Det kan lages store plakater med bilder og tegninger over utvalgte steder. Disse henges opp i klasserommet.

Mange skoler i Norge er medlemmer i et UNESCO-nettverk. UNESCO-skoler i Norge er i utgangspunktet skoler som har satset spesielt på internasjonalt undervisning, og som bruker UNESCO-tilknytningen som en paraply for egeninitierte prosjekter, sammen med vennskapsskoler nasjonalt og internasjonalt.

Arkitektur Dette temaet settes i sammenheng med både RLE og Kunst og håndverk. I RLE er et av kompetansemålene etter 4. trinn at elevene skal kjenne til kunst fra de ulike religionene. Etter 10. trinn skal elevene beskrive og reflektere over arkitektur innen religionene. I Kunst og Håndverk er arkitektur et eget hovedområde. Ved hjelp av internett skal elevene finne fram til arkitektur knyttet til de forskjellige religionene. Ved hjelp av ulike metoder innen kunst og håndverkfaget kan de skape kjente byggverk. (Se også under faget kunst og håndverk tidligere i framstillingen).

Årets fredsprisvinner Det kan være skolen har en elev med samme bakgrunn som årets fredsprisvinner. Da Kofi Annan vant prisen var det en elev med samme morsmål som fredsprisvinneren som fikk den store æren å lese dikt i Rådhuset under utdelingen. Dette kan man lese mer om i Unni Helland sin bok "Fra det flerkulturelle klasserommet" (Helleland, 2007).

Mange i Norge har utdelingen av Nobels fredspris som tema på skolen. I den forbindelse kan det være fint å fokusere spesielt på det landet prisvinneren kommer fra. Og kanskje har skolen elever med røtter fra samme land som prisvinneren. I så fall kan elevens kompetanse etterspørres, enten det dreier seg om sang, dikt eller fortellinger fra det landet.

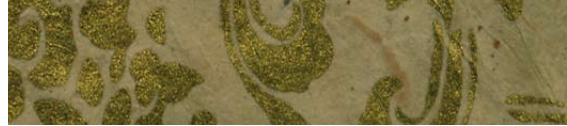
Årets Nobelprisvinner i litteratur På Rinkeby skolan i Sverige er Nobels litteraturprisvinner et tema hvert år. På hjemmesiden til skolen kan man lese om da Orhan Pamuk vant prisen og besøkte skolen. Han var både stolt og rørt da han mottok et tyrkisk eksemplar av elevenes tamker omkring hans forfatterskap.

Språk-uke Kanskje ikke skolen nøyter seg med bare å feire den ene dagen i forbindelse med den europeiske språkdagen, men benytter en hel uke til å fokusere på språk? Flerspråklighet er tema. Hvor mange språk snakkes det ved skolen? Hvor mange forskjellige dialekter? Se side 72 i Veiledning for Tospråklig opplæring (Læringssenteret 2003).

Og kanskje noen får lyst til å lære et nytt språk? <http://www.lingofriends.com/> Ved å gå inn på denne lenken kan elevene velge et språk de ønsker å lære, og oppgi hvilket språk de kan. Da kommer det opp en liste over ungdommer som ønsker å lære det språket du kan, og som kan lære deg det du har lyst til å lære.

Arrangere skolens internasjonale musikkfestival

Ved å ta kontakt med lokale foreninger vil det være mulig å finne ressurspersoner som kan bidra med innslag på en musikkfestival. Musikkskolene kan kontaktes og likedan forskjellige foreninger i nærmiljøet. Elevene får først en smakebit på musikk fra forskjellige deler av verden. Deretter arbeides det med å skape nye rytmer og nye musikkuttrykk.

Invitere en kunstner med utenlandsk bakgrunn til skolen Dersom en musiker, artist eller maler fra et annet land besøker lokalmiljøet, kan det lages et opplegg rundt dette. Kunstneren kan inviteres til skolen og "tilfeldigvis" har skolen en eller flere elever som snakker samme språk. En av disse elevene intervjuer kunstneren på hans eller hennes språk, i tillegg til norsk. En annen elev kan for eksempel oversette svarene til norsk. Det kan lages referat fra møtet, flere språk kan benyttes. Referatet sendes gjesten og lokalavisen.

Tospråklige bøker Se under Norskfaget. En idé kan være å lage dette til en konkurranse ved skolen eller blant alle skolene i kommunen. Bøkene illustreres. Det holdes utstilling over alle bøkene. Det opprettes en jury og et antall av de tekstene som vurderes som de beste, trykkes opp.

Lage ordbøker Elevene kan samarbeide om å lage ordbøker eller elevene kan utarbeide slike individuelt.

Leksehjelp I "Familielæring" (Aamodt og Hauge, 2007) skriver Margaret Johnsen om leksehjelp for alle elever tre dager i uka. Det startet som et prosjekt på en skole der målet var å gi foreldre med minoritetsbakgrunn større mulighet for aktiv deltakelse i sine barns opplæring og å øke deltakelse i skolens liv. Etter hvert ble prosjektet utvidet til å gjelde alle elever ved skolen. Ved å ha foreldre som leksehjelpere får elever muligheten til å benytte morsmålet. Forståelse og læring vil dermed i større grad sikres. Samtidig vil man kunne gi status til det å kunne flere språk og synliggjøre flerspråklighet i elevgruppen

Matkurs for personalet Mat fra andre land blir ofte servert ved ulike tilstelninger på skolene. I tillegg til at foreldre lager mat og tar med seg til skolen, kan man også invitere noen foresatte til å skolere personalet ved skolen i tilberedelse av ulike matretter. Kebab har blitt veldig populært, men hvem kan lage det?

Eksempler på bruk av digitale verktøy

• **Utenlandske aviser** Ved å gå inn på <http://www.bazar.deichman.no/?language=1&category=298> kan elevene lese utenlandske aviser. Mange elever er opptatt av å følge med på nyheter i foreldrenes opprinnelsesland, og for mange er det lettest å gjøre det på skolen. Ellers er det spennende å gå inn og sammenligne ulike lands nyheter. Dette er beskrevet nærmere under samfunnsfag.

• **Skrive på andre alfabet** Elevene kan også produsere tekster på morsmålet. Ved å gå inn på www.gate2home.com kan man velge et språk. Da kommer det opp et tastatur med de aktuelle bokstavene. Og så er det bare å skrive på et hvilket som helst språk.

• **Chatte på to språk** Elever som kan lese og skrive på norsk og morsmål kan chatte med hverandre på begge språk. Elever kan også skrive på morsmålet

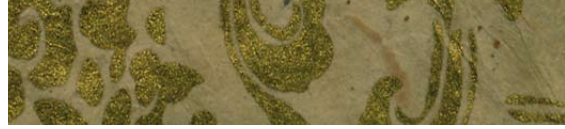

og mottaker kan bruke www.google.com/language/tools for å oversette teksten til ønsket språk.

- **Blogg** Elever eller klasser oppretter blogg og benytter flere språk i bloggen slik at den kan leses av venner og familie med forskjellig språkkompetanse.

- **Presentasjon av hverandre** Elever benytter PowerPoint og presenterer hverandre eller seg selv ved hjelp av bilder. Elevene finner ut hvordan de ønsker å presentere foreldrenes opprinnelsesland.

- **Digitale historiefortellinger** Elever lager digitale historiefortellinger og benytter både norsk og andre språk. Dette egner seg godt for samarbeidsoppgaver.

Relevante nettadresser til undervisning i en flerkulturell skole

www.bip.no Dette er Integrering og mangfoldsdirektoratets innvandringsportal for barn og ungdom. Her finnes informasjon for å lære mer om flyktninger og innvandring, inkludering og mangfold, samt rasisme og diskriminering. Her blir det også lagt ut ulike undervisningsopplegg som for eksempel "På samme lag", en opplæringspakke om flyktninger, innvandrere og inkludering. Dette er rettet mot elever på 7. og 8. trinn. "Mot alle odds" er et dataspill som er laget for at elever skal kunne oppleve hvordan det kan være å flykte fra et land under sterkt tidspress og deretter prøve å finne fram i et fremmed miljø i et nytt land. Det finnes faktasider og lærerveiledning i tilknytning til spillet.

Tospråklig materiell

www.bazar.deichman.no Her finnes informasjon om blant annet norsk samfunn og kultur, norskopplæring, nettaviser fra hele verden.

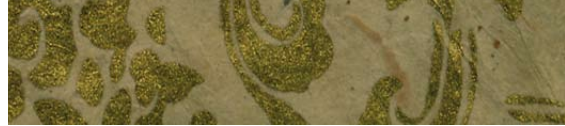
<http://www.familieforlaget.no/Produkter/Tospraaklige-Soria-Moria> Familieforlaget har lettleste norske eventyr som er oversatt til de ni største innvandrerspråkene. Forlaget utgir også tospråklige lydbøker

<https://secure.kolofon.no/index.aspx?docid=113> På Kolofon forlag finner man tospråklig støttemateriell til bruk i opplæringen av språklige minoriteter

<http://www.webbmatte.se/> Dette er et støttemateriell i matematikk utviklet i Sverige og til bruk i opplæringen av minoritetsspråklige elever

<http://thornwood.peelschools.org/dual/index2.htm> På denne siden finnes mange eksempler på tospråklige tekster laget av elever i Canada.

Oversettelse

<http://translate.google.com/> Denne siden kan brukes for å søke informasjon på forskjellige språk

http://www.google.com/language_tools Her kan ord og setninger oversettes fra norsk til andre språk og motsatt vei.

http://online.lingvosoft.com/main.jsp?do=Lingvosoft.com-online-form_sample&direction Ved hjelp av denne nettressursen kan man skrive inn et ord og få det oversatt til mange språk samtidig

<http://modersmal.skolutveckling.se/> På denne siden gis det tips til andre lenker for oversettelse. Ellers er dette et svensk informasjons- og ressursnettsted for morsmålsopplæring og tospråklig fagopplæring

<http://www.gate2home.com/> Ved å gå inn på denne siden får man opp tastatur som viser et stort antall forskjellige språk.

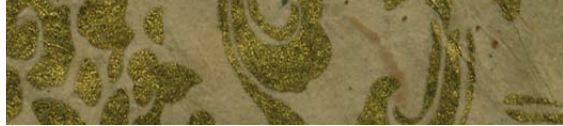
Internasjonalisering

<http://www.antirasistisk-senter.no/index.php?cat=98689>

www.unicef.no Gir både informasjon om og ideer til hvordan skoler kan engasjere seg.

www.fn.no På denne siden til FN-sambandet gis det informasjon og ideer til undervisningsopplegg som passer for alle trinn.

www.unesco.no UNESCO har mange gode ideer til internasjonalisert undervisning. Blant annet finnes her informasjon om UNESCOs verdensarvsteder. Man kan også lese om skolenettverket. Skoler som er med i dette nettverket, arbeider med internasjonalisering i undervisningen. På denne lenken får man eksempler på slike prosjekter: **http://www.skolenettet.no/moduler/templates/Module_Overview.aspx?id=31106&epslanguage=NO**

Læremidler

www.hio.no/nafo Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring har hjemmeside med fyldig informasjon om læremidler. Ved å gå inn på ressursbanken vil man finne fram til blant annet digitale læremidler, faglitteratur og informasjon om og materielle til bruk i tospråklig opplæring

Litteratur

Aamodt, Sigrun og Hauge, An-Magritt, (2008): *"Familielæring"*. Oslo:Universitetsforlaget.

Cummins, Jim (2001): *Tosprogede børns modersmål. Hva er viktig i deres uddannelse?* I Sprogforum nr. 19, København

Helland, Unni (2007): *"Fra det flerkulturelle klasserommet"*. Oslo: Didakta Norsk Forlag.

Hauge, An- Magritt (2007): *"Den felleskulturelle skolen"*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hauge, An-Magritt og Smidt, Inger Marie (2001): *"Bruk ordene"*. Oslo: Cappelen.

Læreplanverket for Kunnskapsløftet (2006): *"Prinsipper for Opplæringen"*. Oslo: Utdanningsdirektoratet

Læringscenteret, 2003: *"Tospråklig opplæring for språklige minoriteter i grunnskolen"*. Oslo: Utdannings-og forskningsdepartementet

Rehman, Shabana (2008): *"Spiren til språk"*. Oslo: Språknytt 3/2008

Soria Moria – erklæringen (2005 – 2009): *"Plattform for regjeringssamarbeidet"*

St.meld.nr.23 (2007 – 2008): *"Språk bygger broer"* Språkstimulering og språkopplæring for barn, unge og voksne. Oslo: Det Kongelige Kunnskapsdepartementet

Strategiplan (2007): *"Likeverdige opplæring i praksis!"* Strategi for bedre læring og større deltagelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning 2007-2009. Revidert utgave februar 2007.Oslo: Kunnskapsdepartementet

Strategiplan (2007): *"Språk åpner dører"* Strategi for styrking av fremmedspråk i grunnsopplæringen 2005 – 2009. Revidert utgave januar 2007. Oslo: Kunnskapsdepartementet

Kolstadgata 1
Postboks 2924 Tøyen
0608 OSLO
Telefon 23 30 12 00
Telefaks 23 30 12 99
www.utdanningsdirektoratet.no

IKFO
Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring